

(bevezető gondolatok) A Környezeti Management és Jog Egyesület az év elején összeállított egy tanulmányt, aminek az a célja, hogy a magyarországi civil szervezetek és más érdekelték hatékonyabban tudjanak fellépni a klímavédelem és az emberi jogok védelmében, az európai és hazai jogszabályok adta lehetőségeket egyaránt felhasználva. Megvizsgáljuk a klímavédelem és ezzel összefüggésben az emberi jogok biztosítására szolgáló uniós rendeleteket és irányelveket, és azt, hogy ezeket hogyan hajtja végre a magyar jog. Nyilván nem az a kérdés, hogy átvették-e ezeket az európai normákat (hiszen azokat az EU Bizottsága rendre ellenőrzi), hanem az, hogy mennyire szervesen illeszkednek a jogrendszerünkbe, milyen jogi eszközök állnak a rendelkezésünkre abban az esetben, ha a klímavédelmet és az emberi jogainkat szolgáló európai jogot mégsem érvényesítik megfelelően a hatóságok és a bíróságok. Ennek érdekében az Európai Unió Bírósága ide vonatkozó joggyakorlatát is röviden bemutattuk.

(a tanulmány kiinduló pontja) Az európai klímajog legfontosabb elemei:

- az Európai Klímarendelet,
- az energiaunió és az éghajlat-politika igazgatásáról szóló Rendelet,
- a Kibocsátási Jogok Kereskedelméről (ETS) szóló Irányelv,
- az ún. CBAM Rendelet, ami az importárúk karbonintenzitását kiegyensúlyozó piaci mechanizmusokat vezette be,
- az ún. LULUCF Rendelet a földhasználathoz, a földhasználat-változtatáshoz és az erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó üvegházhatásúgáz kibocsátás és -elnyelés szabályairól,
- az ún. ESR Rendelet a Párizsi Megállapodásban vállalt kötelezettségek közös teljesítéséről,
- az ún. RED II és RED III Irányelvek a megújuló energiákról,
- az Energiahatékonysági Irányelv (EED),
- az Unió elektromos áram piacát szabályozó Rendelet és Irányelv,
- az ún. EUDR Rendelet az erdőirtáshoz és erdőpusztításhoz kapcsolható áruk európai piacának a szabályozásáról, valamint
- az ún. REPowerEU Terv.

(a klíma tervek gyengesége) Ennek az intézkedés- és szabályrendszernek a központi eleme a klíma és energia ügy szakpolitikai tervezése, aminek részletes európai szintű szabályai meghatározzák és számon is kéri a tagállamok ezekkel párhuzamos terveit. Sajnos a kelet-közép-európai jogfejlődésben, különösen a környezetvédelmi jog terén az ún. puha jogot, azaz a terveket, programokat, ágazati stratégiákat és szakpolitikákat nem veszik elég komolyan, megmaradnak a szép szavak, deklarációk szintjén, anélkül, hogy érdemben végrehajtanák azokat. A környezetvédelmi tervezésben, a speciális szakpolitikai ismereteik, adataik révén és persze hatalmas gazdasági-politikai súlyuk miatt eleve már a környezetszennyező nagyvállalatok és lobby csoportok foglalják el a vezető szerepet. Ezzel a kör bezárult. A jól hangzó tervekben súlyos kompromisszumok vannak, a klíma és energia célok tiszteletreméltóak, de a tényleges végrehajtásukra kevés az esély.

(a közösségi részvétel jelentősége a klímavédelemben) A klíma- és energijogi célkitűzések és ezzel együtt az egészséghez és az egészséges környezethez való jogaink érvényesüléséhez az egyetlen halvány reménysugarat a tervezési folyamatban és a tervek végrehajtásában, ellenőrzésében szintén részvételi jogokat kapott civil társadalom jelentheti. Ők azonban hiába elfogulatlanok és hiába látják tisztán a tervek valódi céljait és tétjeit, nagyon komoly hátrányban vannak mind finánciális, mind

szakmai téren. A STELLAR Rights projektben szereplő szakmai-jogi áttekintések éppen azt a célt kívánják szolgálni, hogy minél több magyar környezetvédelmi szervezet és a környezetért, a gyermekei jövőjéért aggódó polgár legyen tisztában azokkal az alapvető európai környezetvédelmi jogi szabályokkal, amelyek a klíma és energia ügyi tervezést meghatározzák és lehetővé teszik a tervek végrehajtásának az ellenőrzését, a végrehajtás elmulasztása esetén pedig a megfelelő korrekciókat. Ha a közösségi részvétel három pillérének legalább az első, meghatározó pillére, az információhoz jutáshoz való jog megfelelően érvényesül, az önmagában olyan nyomást gyakorolhat a döntéshozókra (mind vállalati, mind kormányzati szinten), hogy a környezetünk és egészségünk szempontjából hosszú, de rövid távon is meghatározó klímavédelem megerősödhet.

(a klímajog rendszer jellege) Az európai klíma- és energijogi tervezés alapvető jogforrásainak vizsgálata során a legfontosabb megállapítás, amit tettünk, az az, hogy az európai jog rendszer szemléletű, törekszik az egyes jogi eszközök minél szélesebb körű integrációjára. Ezzel kiküszöbölhetik az egyes jogi kötelezettségek közötti anomáliákat, felesleges, ellentmondó erőfeszítéseket és az erőforrások pazarlását, ellenben kihasználják a jogrendszer egészében rejlő szinergia lehetőségeket. Az EU klíma és energia tervezés joga ennek megfelelően figyelemmel van a nemzetközi klímavédelmi egyezményekre, a kiotói folyamatra és különösen a Párizsi Egyezményben vállaltak teljesítésére. A saját jogrendszerén belül az európai jogalkotók számítanak az egymással összefüggő igazgatási ágazatok együttműködésére, kiemelten az agrárigazgatásra, de emellett számos más határterület is említhető, mint a településrendezés, a közlekedés, az iparigazgatás számos ágazata, a hulladékkezelés és még nagyon sok terület. Ezek részvétele változó arányban tartozik a kibocsátások, az üvegházhatású gázok elnyelése és kompenzációja, illetőleg az alkalmazkodás kategóriái alá.

(a résztvevők legfontosabb jogi eszközei) Az integráció elvének felel meg az EU klíma és energia jog egy sor jogtechnikai, igazgatási módszertani vonása is, mint az anyagi jogi és eljárásjogi intézmények összehangolása, a kötelezettségek teljesítésének monitorozása és a szükséges korrekciók, végső soron pedig a szankciók érvényesítése. Eljárásjogi oldalról garanciális jelentősége van a környezeti hatásvizsgálati jogintézmény családnak (stratégiai környezeti vizsgálat, egyedi projektek hatásvizsgálata, a már működő projektek felülvizsgálata stb.) és a közösségi részvétel jogintézményeinek. Végül az integráció elvét támasztják alá a másik oldalról a klíma és energia ágazatokat a környezetvédelmi jog és a fenntartható fejlődés teljes rendszeréhez kapcsoló alapelvek is, illetőleg a jogrendszer egészéhez fűző emberi jogok vagy alkotmányos jogok.

(az információhoz jutás a klímavédelem tekintetében) A klímavédelemben érdekelt csoportoknak, szervezeteknek természetesen tisztában kell lenniük ezzel a többszintű rendszerrel, azonban a kiindulási pontjuk mindenképpen az kell legyen, hogy az európai és a nemzeti szintű klímajog milyen tényleges eredményeket tud felmutatni. Ahogy arra már utaltunk, az információhoz jutás a hatékony közösségi részvétel kulcseleme. Szerencsére éppen a klímavédelmi jog inherens rendszer jellegéből kifolyóan általában több párhuzamos információforrásra lehet támaszkodni. Ezek nagy vonalakban: a globális, ENSz, UNECE források (IPCC, IPBES), az uniós EEA és egyéb intézmények adatai, illetőleg a nemzeti klímatervek és előrehaladási jelentések közvetlen hozzáférhetősége az EU honlapjairól. Amennyiben a nemzeti hatóságok felől akadozna az információáramlás, ezek a források pótolhatják a hiányzó adatokat, illetőleg a különböző szintű, de ugyanazokra a tényekre vonatkozó adatok összevetése is fontos hozzájárulás lehet a résztvevők tisztánlátásához.

(környezetvédelmi igazságosság Magyarországon) Különös figyelmet érdemel hazánkban az igazságosság érvényesülése a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásban és az energiaszegénység terén. A hatékonyabb és igazságosabb klímavédelemért fellépő civil szervezetek eljárási jogosultságaiban a jelen tanulmány komoly hiányosságokra mutatott rá. A különböző állami tervezési és közigazgatási jogi eljárásokban nincsenek meg a gyengébb fél védelmét szolgáló intézmények, ellenkezőleg, a civil szervezetek és a helyi közösségek jogérvényesítése előtt súlyos szakmai, anyagi és bürokratikus akadályok tornyosulnak. A magyar jogalkotásban az utóbbi években elharapózott salátatörvények

pedig már azt is nagyban megnehezítik, hogy az érdekeltek időben és megfelelő mélységben megismerhessék a rájuk vonatkozó újabb és újabb jogi rendelkezéseket, azok nem egyszer váratlan módosításait.

(részvételre képesítés) A tényleges civil (tehát mind az állami-politikai, mind pedig a közvetlen gazdasági érdekektől független) szervezetek sokkal több támogatásra szorulnának, egyebek között független szakértői és jogászai háttér kialakítása, az ahhoz való hozzáférés biztosítása révén. Bár számos fontos közösségi részvételi elemet tartalmaznak, hiányzik az európai (és így természetesen a nemzeti szintű) klíma és energia tervezési jogszabályokból az ún. részvételre képesítés intézményrendszere is. Az Aarhusi Egyezményből, különösen annak általános rendelkezéseiből (3. cikk) jól kirajzolódik, hogy a helyi közösségeknek és környezetvédelmi civil szervezeteknek milyen információs, képzési, intézményi segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy a részvételük hatékony legyen, haszonnal járjon még a hatóságok és a gazdasági oldal szempontjából is.

(a jogorvoslat joga) A tanulmányunkban külön kitértünk a jogorvoslathoz való jogra, illetőleg az ide vonatkozó bírósági ügyekre. Kétségkívül elindult és fejlődőben van a nem megfelelő eredménnyel járó klíma és energiaügyi intézkedésekkel szembeni jogi fellépés gyakorlata. Globálisan a többnyire sikeresnek mondható klímaperek száma már 3.000 felett jár. Ugyanakkor mind az Európai Unióban, mind nemzeti szinten meg kell állapítanunk egy jól kirajzolódó mintázatot: a deklarativ jellegű győzelmek száma elismerésre méltóan nő, azonban ha azt vizsgáljuk, hogy sikerült-e a civil csoportoknak, szervezeteknek, hálózatoknak a kormányaikkal vagy nagyvállalatokkal szemben konkrét intézkedésekben, érdemi szakpolitika, vállalati stratégia változtatásokban is mérhető eredményeket elérni, a kép már sokkal kevésbé biztató.

(távolabbi kilátásaink) A klíma és energia ügy szerkezeti csapdája nehezen kikerülhető. Rendkívül bonyolult, sokrétű szakmai, jogi problémákkal állunk szemben, ahol az ellenérdekelt, főként energiaügyi lobby nyomasztó szakmai, jogi és pénzügyi fölényben van. A közvetlen érdekelt helyi közösségek, az őket támogató nemzeti és nemzetközi környezetvédelmi szervezetek, e szervezetek hálózatai önmagukban kis eséllyel képesek felvenni velük a versenyt. A jelenlegi globális civilizáció önvédelmi reflexei pedig hallatlanul lassúak. Emiatt van szükség arra, hogy a globális szint alatti összes közösség egymásra tekintettel, integráltan lépjen fel a közismert "Powers of 10" koncepcióval összhangban. A jelen tanulmány is ezt a célt kívánja szolgálni.

A teljes tanulmány szövege elérhető:

https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/STELLAR_national-study_HU.pdf